

Latvijas nacionālās intereses enerģētikā Eiropas Savienības politikas kontekstā

Prof. Edvīns Karnītis,

ANO Eiropas Ekonomiskās komisijas Ilgtspējīgas enerģijas komitejas loceklis

Nacionālās intereses enerģētikā ir viena no valsts prioritāšu kopas būtiskām komponentēm. Enerģijas lietderīgais pieprasījums un gala patēriņš, pārveidošanas un pārvades sektora efektivitāte, primāro energoresursu spektrs – šie un citi faktori nosaka valsts enerģētisko politiku atbilstoši nacionālajām interesēm. Realizējot ekonomiski, politiski un sociāli sabalansētu enerģētikas stratēģiju, Latvija var īstenot savas nacionālās intereses atbilstoši ES kopējam mērķim: nodrošināt nepārtrauktu enerģijas produktu un pakalpojumu pieejamību tirgū par cenu, kas ir pieņemama visiem rūpnieciskajiem un mājsaimniecību lietotājiem, vienlaikus dodot ieguldījumu sociālajā un klimata programmā.

Atslēgvārdi: nacionālās intereses, enerģētika, enerģijas patēriņš, energoefektivitāte, klimata politika.

National energy interests are one of the most important components of the set of national priorities. Useful and final energy consumption, efficiency of transformation and distribution sector, spectrum of primary energy resources – these and another factors determine the country's energy policy according to the national interests. Realizing economically, politically and socially balanced energy strategy, Latvia can implement its national interests in accordance with the EU common goal: to ensure the uninterrupted availability of energy products and services on the market at a price which is affordable for all private and industrial consumers, at the same time contributing to the social and climate programmes.

Keywords: national interests, energy, energy consumption, energy efficiency, climate policy.

Nacionālās intereses un enerģētika

Nacionālās intereses (NI) ir jēdziens, kurš nekad nav bijis strikti definēts. Kopš to kā pamatojumu valsts prioritārām darbībām ieviesa Nikolo Makjavelli, daudzšķautņainais koncepts ir ticis traktēts dažādi. Mūsdienās to parasti raksturo kā valstij un sabiedrībai prioritāro mērķu un uzdevumu (pat ambīciju) kopumu dažādās jomās.¹ Tradicionāli valsts

---

¹ Sk., piem., Webster's On-line Dictionary. <http://www.websters-online-dictionary.org/> („Webster's” tiešsaistes vārdnīca; aplūkota 03.09.2012.).

izdzīvošanu un drošību uzskata par būtiskāko, lielu uzsvāru liek uz transakcijām pāri nacionālajiem ietvariem², bet tiek ietverti arī dažādi citi aspekti.

Enerģija ir daudzu valstu prioritāšu saraksta augšgalā, tā ir būtiska ekonomikā, transportā, ekoloģijā, nacionālajā aizsardzībā u.c.; enerģijas faktisko vietu Maslova vajadzību hierarhijas pamatlīmenī nosaka cilvēka fizioloģiskā vajadzība pēc sagatavotas barības un siltuma. Ne velti ASV Nacionālo interešu centrs līdz ar nacionālās drošības un starptautiskajām problēmām fokusējas arī uz enerģētikas un ar to ļoti saistītajiem klimata izmaiņu jautājumiem.³ Arī Latvijā, izstrādājot uz cilvēku vērsto izaugsmes koncepciju, enerģētiskie aspekti tika ietverti virknē programmatisko uzstādījumu – ekonomiskā attīstība, ārējā drošība, veselība, mājokļa kvalitāte, resursu izmantošana, apkārtējās vides noslodze u.c.⁴

Enerģētika Eiropas Savienībā (ES) ir viena no visvairāk centralizēti regulētajām nozarēm, tāpēc vēl jo vairāk NI jēdziens un to īstenošanas iespējas ir teorētiski un praktiski nozīmīgs jautājums katrai ES dalībvalstij. Ir dabiski, ka valstīm ir dažādas NI un prioritātes, taču tās kļūst stipri pakļautas ES kopējām interesēm; bet kopējās politikas sekas ievērojami skar katru valsti individuāli. Vai un kā intereses iespējams saskaņot – šie jautājumi ir ar dziļu praktisku nozīmību katrai valstij.

Sekmīgai NI īstenošanai ir jāievēro vairāki būtiski principi, īpaši tie nozīmīgi tādi praktiskas nozīmes jomai kā enerģētika:

- konkrētība – bez konkrētu interešu un indikatoru definēšanas īstenošana nav iespējama⁵;
- sabalansētība – īstermiņa vajadzības nedrīkst konfliktēt ar ilgtermiņa mērķiem⁶;
- ilgtspēja, stabilitāte – NI un mērķi nedrīkst bieži mainīties.⁷

Diemžēl galvenajā Latvijas ilgtermiņa attīstības plānošanas dokumentā⁸ šie principi ir vāji ievēroti, un tas nerada skaidru priekšstatu arī par NI enerģētikā. Valsts darbības pēc stratēģijas apstiprināšanas Saeimā 2010. gadā ir nekonsekventas, biežās izmaiņas atjaunojamo resursu izmantošanas atbalstā un nenoteiktība lielo enerģētikas projektu jomā ir tikai daži piemēri.

² Ozoliņa Ž. Kas ir nacionālās intereses, un kā tās formulē? *Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos*. Rīga: Zinātne, 2004, 26.-46. lpp.

³ Center for the National Interest. <http://cftni.org/index.html> („Center for the National Interest” mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

⁴ Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā. http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LM0815_0#b (Latvijas Republikas Saeimas mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

⁵ Miskel J.F. National Interests: Grand Purposes or Catchphrases? *Naval War College Review*. 2002, vol. 55, pp. 96–104.

⁶ Hempling S. „All of the Above” is not a National Energy Policy. <http://scotthemplinglaw.com/essays/%E2%80%9Ccall-of-the-above%E2%80%9D-is-not-a-national-energy-policy> (Scott Hempling mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

⁷ Krasner S. D. *Defending the National Interest*. Princeton: Princeton University Press, 1978, p. 414.

⁸ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. <http://www.latvija2030.lv/page/238> („Latvija 2030” mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

Tieši tāpēc enerģētikas nozares eksperti 2011. gadā konstatēja, ka Latvijas NI uzstādījums (un vēl jo vairāk tā īstenošana) enerģētikā joprojām „neatbilst pilnā mērā šodienas situācijai”⁹.

ES kopējās intereses ir skaidri definētas ar uzstādītajiem mērķiem¹⁰:

- nodrošināt nepārtrauktu enerģijas produktu un pakalpojumu fizisku pieejamību
- tirgū
- par cenu, kas ir pieņemama visiem lietotājiem (rūpnieciskajiem un mājsaimniecībām),
- vienlaikus dodot ieguldījumu ES sociālajā programmā
- un klimata programmā.

Kopumā Latvijas NI atbilst ES kopējām interesēm, taču jautājums ir par īstenošanas taktiku un detaļām, kurās ir arī atšķirīgi uzstādījumi. ES politiku enerģētikā faktiski veido lielās dalībvalstis, turklāt arī viņu intereses ir visai atšķirīgas un mainīgas; plašās un asās diskusijas par plānoto ES enerģijas stratēģiju līdz 2050. gadam¹¹ to labi parāda. Arī Latvijas enerģētikas politika top ar lielām grūtībām. Tādēļ ir īstais brīdis sistematizēt mūsu NI un to īstenošanas taktiku, ievērojot ES kopējās politikas kontekstu.¹²

Enerģijas gala patēriņš

Enerģijas produktu un pakalpojumu pieejamība nozīmē to atbilstību pieprasījumam un piegādi patērētājiem (1. zīm.)¹³, parasti to raksturo ar gala patēriņu (GEP); izmantotā energoresursa veids un iekārtas lietderīgā pieprasījuma apmierināšanai ir patērētāja ziņā.

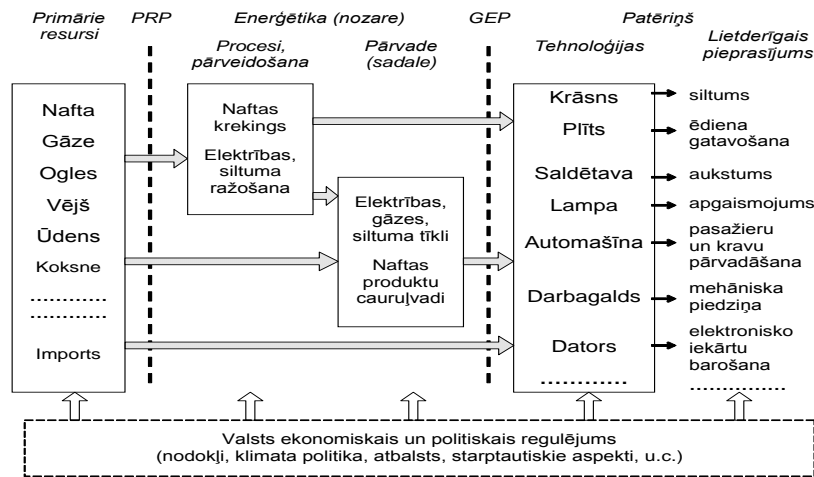
⁹ Pasaules Enerģijas padomes Latvijas Nacionālās Komitejas un AS "Latvenergo" organizētā konference „Latvijas nacionālās intereses enerģētikā”. http://www.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/latvenergo/main_page/korp_atbildi/zinatne_petnieciba_konkursi. („Latvenergo” mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

¹⁰ Energy 2020. A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy. *European Commission*. COM(2010)639, 2010.

¹¹ A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050. *European Commission*. COM(2011)112. Vēl nav stājusies spēkā.

¹² Analīzei izmantoti kā absolūtie lielumi, tā arī salīdzinājums ar citām valstīm (*benchmarking* metode) ES 27 un Baltijas mērogā. Jāpiezīmē, ka Latvijas nacionālās intereses nebūt nav tas pats, kas „Latvenergo” intereses; kaut arī valsts ir vienīgais koncerna īpašnieks, līdz šim brīdim intereses vēl nav sabalansētas.

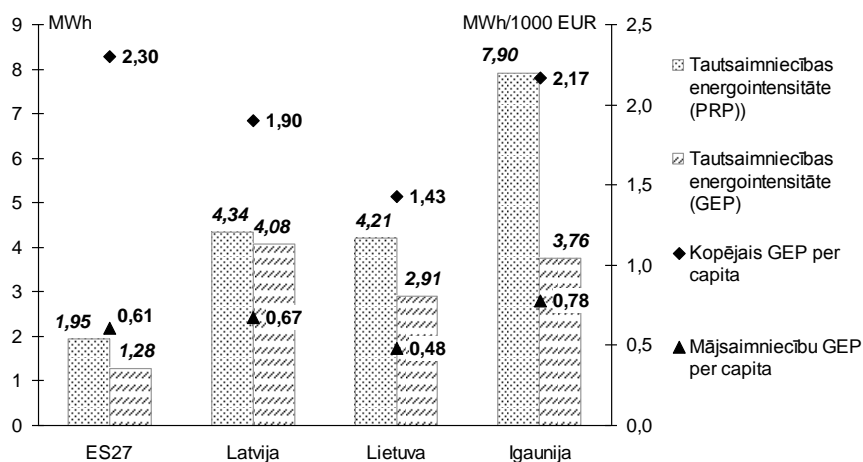
¹³ Pētījuma „Latvijas enerģētikas attīstības scenāriju modelēšana” atskaite. <http://www.sprk.gov.lv/?sadala=13>. (Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

1. zīm. Enerģētikas sistēmas un enerģijas plūsmu struktūra.

Latvijas kopējais GEP uz vienu iedzīvotāju ir par 20% mazāks kā vidēji ES (2. zīm.).¹⁴ GEP struktūra rāda, ka enerģijas patēriņš ar tautsaimniecību saistītajos segmentos (rūpniecībā, pakalpojumos, lauksaimniecībā, transportā) kā absolūti, tā arī relatīvi ir mazāks kā vidēji ES (3. zīm.). Taču statistikas dati liecina par ļoti lielu valsts ekonomikas energoietilpību, kas pārsniedz ES27 vidējo rādītāju 2,2 reizes pēc primāro resursu patēriņa (PRP), savukārt pat 3,2 reizes pēc GEP (šis rādītājs mums ir sliktākais Baltijā). Varam nosaukt vismaz divus cēloņus:

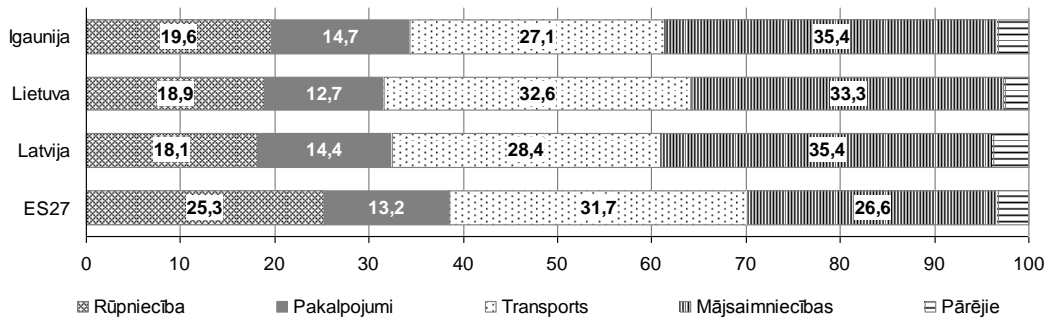
- patērētāju izmantotās iekārtas un tehnoloģijas Latvijā joprojām bieži nav modernākās un efektīvākās;
- mūsu tautsaimniecības (īpaši rūpniecības) struktūra ir tālu no optimālas, ar arvien dārgākās enerģijas lielu patēriņu ražojam galvenokārt sagataves un pusfabrikātus citu valstu uzņēmumiem, tātad – produktus ar zemu pievienoto vērtību.

¹⁴ Šeit un tālāk izmantoti Centrālās statistikas pārvaldes (<http://www.csb.lv>) un „Eurostat” (<http://www.eurostat.com>) dati par 2010. gadu, ja nav citu norādījumu. Interneta vietnes tika aplūkotas 03.09.2012. Datu integrēšanā jāņem vērā „Eurostat” atzītās statistiskās kļūdas, kas Latvijai pārsniedz 6% no GEP.

2. zīm. Tautsaimniecības energointensitāte un enerģijas gala patēriņš.

Tas vēlreiz parāda, ka prioritāro nozaru definēšanas princips nav pareizais risinājums, tā vietā ir jāizvirza horizontālas prioritātes. **Mūsu interesēs ir radikāla tautsaimniecības modernizācija un struktūras maiņa, valstiski stimulējot augstākas pievienotās vērtības preču un pakalpojumu produkciju un samazinot energointensitāti.** To īstenojot, nākamajā plānošanas periodā (2014. g.–2020. g.) paredzētais ekonomikas/rūpniecības pieaugums lielā mērā tiks sasniegts, nepalielinot enerģijas patēriņu.

3. zīm. Enerģijas gala patēriņa struktūra, % no GEP.

Mājsaimniecību patēriņš absolūtos skaitļos Latvijā ir it kā samērojams ar ES vidējo, īpaši ņemot vērā palielinātās apkures prasības, tomēr 85% no visas enerģijas mājokļos patērēt apkurei un siltajam ūdenim ir pārāk izšķērdīgi¹⁵.

Energoefektivitāte, enerģijas taupīga izlietošana kā viens no pamatakcentiem caurauž visu ES politiku; arī mūsu NI ir enerģijas ekonomija, šajā ziņā mums prioritātes pilnībā sakrīt. Katra iekonomētā megavatstunda faktiski ir arī tikpat liels mūsu energoneatkarības palielinājums, tātad tā ir ne tikai ekonomiska kategorija, tā ir arī pozitīva politiska virzība. Prioritāri tas attiecas uz siltumenerģiju.

Mājsaimniecību segments vislabāk parāda ēku siltināšanas primāro nozīmi, tomēr tas vienlīdz attiecas arī uz ražošanas ēkām, pakalpojumu un citiem segmentiem. Daudz ir runāts (lai gan nepietiekami darīts) par daudzdzīvokļu namu siltināšanu un apkures sistēmu efektivitātes paaugstināšanu, taču individuālās mājas kopumā ir vēl izšķērdīgākas. Vidējo energopatēriņu (pašlaik 190 kWh/m² gadā) ir iespējams pakāpeniski samazināt vismaz līdz 100 kWh/m² (jaunajās ēkās normāli tiek sasniegts 50 kWh/m²), tā ir ekonomiski pamatota virzība.¹⁶ **Mūsu interesēs ir aktīvs valsts atbalsts (t. sk. budžeta un ES fondu**

¹⁵ Latvijas apkures dienu indekss atkarībā no klimatisko apstākļu svārstībām par 25–35% pārsniedz ES vidējo rādītāju; vēl lielāks tas ir Somijai, Zviedrijai un Igaunijai. Aptuveni 30% no siltuma patēriņa sedz centralizētā siltumapgāde, pārējais ir visa veida individuālā apkure ar daudzām ļoti neefektīvām iekārtām; krāšņu un plīšu vecums lielākajā daļā mājokļu ievērojami pārsniedz 20 gadus.

¹⁶ Reālos ēku siltināšanas ieguvumus sk., piem., <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30321>. (Ekonomikas ministrijas mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

izmantošana) visa veida ēku energoefektivitātes paaugstināšanai. Piedevām siltuma ekonomija dos iespēju minimizēt kopējo GEP pieaugumu nākotnē.

Lielāks elektroenerģijas īpatsvars GEP struktūrā liecina par progresīvāku tautsaimniecību un augstāku iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Latvijas GEP šī universālā un visērtākā enerģijas veida izmantojums ir vismazākais ES valstu vidū kā gala patēriņā kopumā, tā arī rūpniecības un mājsaimniecību segmentos (1. tab.).

1. tabula

Elektroenerģijas patēriņš *per capita*

	<i>ES27</i>		<i>Latvija</i>		<i>Lietuva</i>		<i>Igaunija</i>	
	<i>kWh</i>	<i>% no sektora GEP</i>	<i>kWh</i>	<i>% no sektora GEP</i>	<i>kWh</i>	<i>% no sektora GEP</i>	<i>kWh</i>	<i>% no sektora GEP</i>
kopējais	5660	21,1	2762	12,5	2501	15,1	5146	20,4
rūpniecība	2064	30,5	709	17,7	797	25,4	1562	31,6
pakalpojumi	1664	47,1	1076	33,8	849	40,3	1892	51,1
mājsaimniecības	1681	23,7	864	11,1	779	14,1	1510	16,9

Valsts ekonomikas modernizācijai un dzīves kvalitātes palielināšanai mūsu interesēs ir elektroenerģijas intensīvāka, taču vienlaikus taupīga izmantošana (energoefektīvās lampas, rūpniecisko iekārtu vadības iekārtas, elektronisko iekārtu *standby* un barošanas tehnoloģijas, A++ un A+++ klases sadzīves tehnika utt.), mainot GEP struktūru.¹⁷ Ieguvums gan būs mazāks kā siltuma ekonomijā – elektrības patēriņš Latvijā ir trīs reizes mazāks, turklāt elektroenerģijas sistēma jau ir efektīvāka.

Transporta segments pašlaik vēl lielā mērā ir izolēts kopējā energosistēmā, taču ciešāka *integrācija* jau ir paredzama tuvā nākotnē. **Latvijas interesēs ir skaidra un prognozējama iekšējā degvielas patēriņa politika**, tai skaitā (bet ne tikai):

- politika harmonizēta ar definētu ražotāju attieksmi pret biodegvielas piemaisījuma iespaidu uz dzinēju jaudu, darbību, degvielas patēriņu un ilgmūžību (pašlaik automašīnu garantijas noteikumi joprojām nepieļauj vērā ņemamus biodegvielas piejaukumus);
- adekvāta akcīzes nodokļa politika (biodegvielas, šķidrās un saspīestās gāzes akcīzes nodoklim ir skaidri jāparāda NI stabilitāte šajā segmentā ilgtermiņā).

¹⁷ No šī viedokļa no 2011. līdz 2012. gadam veiktā „Liepājas Metalurga” restrukturizācija ir labs piemērs un ieguldījums tehnoloģiskajā modernizācijā.

Tālākās attīstības dažādu scenāriju aprēķini rāda, ka līdz 2030. gadam enerģijas gala patēriņš, salīdzinot ar 2010. gadu, varētu pieaugt par 10–11%, taču no tā 8% iespējams segt, īstenojot energoefektivitātes pasākumus. Reālais GEP pieaugums par 2–3% saistīts tieši ar elektrības patēriņa pieaugumu, kas sasniegs līdz 15% no GEP. Siltuma enerģijas kopējais patēriņš praktiski nemainīsies, jauno ēku patēriņu kompensēs esošā fonda siltināšana. Arī degvielas patēriņš transportā nepieaugs, ienākot ekonomiskākiem transporta līdzekļiem.

Enerģijas pārveidošana un pārvade/sadale

Patērētājiem vajadzīgo resursu (elektrība, siltums, benzīns u.c.) ražošanu un piegādi (pārvadi un sadali) veic enerģētikas nozare. Tās efektivitāte kopumā ir laba – enerģijas pašpatēriņš un zudumi ir aptuveni 10%, taču jāatzīst, ka mums labvēlīga ir arī aprēķina metodika (hidroenerģija tiek iekļauta ar lietderības koeficientu 100%) un Latvijas energobilances struktūra (tiek importēti visi naftas produkti un daļa elektrības). Mūsu nopelns noteikti ir resursu efektīvās modernās lielās gāzes koģenerācijas stacijas. Vienlaikus **mūsu interesēs ir sakārtot koģenerācijas atbalsta sistēmu maksimālās ekonomiskās efektivitātes iegūšanai**, optimizējot elektroenerģijas atbalstu un panākot abu gala produktu pilnīgu izmantošanu.

Energosadales zudumi Latvijā ir lielāki nekā vidēji ES¹⁸, taču tam daļēji ir objektīvs pamats. Kaut arī liela daļa siltumapgādes tīklu Rīgā un virknē pilsētu ir renovēti, lielais pārvadītais un sadalītais centralizētā siltuma īpatsvars visās Baltijas valstīs pasliktina kopējo rādītāju. **Mūsu interesēs ir joprojām esošo neefektīvo vispārējas lietošanas un uzņēmumu katlumāju un siltumapgādes sistēmu rekonstrukcija (tai skaitā centralizēto apkures sistēmu lokalizācija pilsētās ar zemu apdzīvotību) un viedo enerģētikas tīklu attīstība, ieskaitot patērētāju pieslēgumus.**¹⁹

ES līmenī enerģētikas tirgos tiek un tiks piemērots viens princips visām valstīm – elektrības un gāzes tīklu pilnīga atdalīšana no ražošanas un tirdzniecības. Pagaidām redzam kā pirmos ieguvumus patērētājiem no iecerētās konkurences, tā arī būtisku cenu pieaugumu.²⁰ Latvijā elektroapgādes sistēmā veikto var vērtēt kā ceļa meklējumus, kuri

¹⁸ Pārvades un sadales zudumi Latvijā ir 4% (ES27 – 2,1%, Igaunijā – 5,3%, Lietuvā – 4,3%) no GEP.

¹⁹ Tā, piem., Ikšķilē 2011. gadā tika veiktas investīcijas siltumapgādes sistēmā 73,2 tūkst. latu apmērā, modernizējot lielāko no katlu mājām un nomainot daļu no visvairāk nolietotajiem siltumtīklu posmiem. Protams, pieauga amortizācijas atskaitījumi, taču par līdzīgu summu samazinājās sistēmas remonta un uzturēšanas izmaksas. Rezultātā siltumapgādes zudumi samazinājās par 8,5% un līdzīgi arī siltumapgādes izmaksas. Diemžēl patērētāji tarīfos ieguva tikai 5,5%, jo pārējo „noēda” paceltais dabasgāzes akcīzes nodoklis.

²⁰ Tādējādi Latvijā gāzes un elektroenerģijas tarifi iedzīvotājiem saglabājas zemāko ES valstu tarifu pieciniekā, bet elektrības cenas rūpnieciskajiem patērētājiem pēc obligātās ieejas brīvajā tirgū ir pacēlušās dārgāko valstu

pagaidām saistās arī ar objektīvi pieaugušiem izdevumiem un zemu atbildības līmeni. Sistēmu efektivitātes optimizēšanai **Latvijas interesēs ir pēc iespējas ātrāk pabeigt augstsprieguma tīklu pilnīgu nodalīšanu, kā arī attālināt (vismaz līdz 2017. gadam) gāzes tīklu nodalīšanu**, kas ir akceptēts ES līmenī un no kā mums pašlaik nav pat teorētisku ieguvumu.

Tirgus apstākļos elektrības tirdzniecība biržā ir normāla darbība, jau šodien iepirkums pilnīgi pamatoti tiek izmantots laikā, kad importētā elektrība ir lētāka nekā pašu ražotā. Tāpēc **Latvijas interesēs ir turpināt attiecīgu elektrotīklu starpsavienojumu izveidi kā elektrības importam un elektroapgādes drošuma paaugstināšanai, tā arī eksportam.**

Mūsu elektrības patēriņa prognozes (ap 9 TWh 2030. gadā) rāda, ka pašnodrošinājums ir pietiekams biržas cenu stabilizēšanai; patēriņam (ieskaitot drošuma rezervi) pašu jaudas ir nepietiekamas tikai pīķa vislielāko slodžu periodos, īslaicīgi iztrūkumam sasniedzot līdz 25% (pie reālas atjaunojamo resursu izmantošanas dinamikas). Ņemot vērā *Nord Pool* tirgū pieejamās jaudas (kopējā uzstādītā jauda tuvojas 100 000 MW) un Latvijas starpsavienojumu kapacitāti, arī turpmāk ir droši prognozējams stabils piedāvājums biržā par adekvātām cenām.²¹ Ekonomisku apsvērumu dēļ **Latvijas interesēs pašlaik nav investēt jaunās ģenerējošās jaudās, īpaši tas attiecas uz Visaginas AES projektu.** Ir saprotams, ka Lietuva šajā projektā virza savas intereses, taču ir virkne papildu faktoru, kas nosaka, ka līdzdalība šajā projektā neatbilst mūsu NI:

- nav zināmi elektrības cenu aprēķini, pašreizējās prognozes jau pārsniedz vidējās biržas cenas²²; nav tiesiska un ekonomiska pamata runām par zemu pašizmaksu kā elektrības cenu, var veidoties jauna obligātā iepirkuma komponente;
- kredītreitinga aģentūra *Moody's* jau ir brīdinājusi par Latvenergo kredītreitinga pazemināšanu, ja kompānija iesaistīsies riskantajā Visaginas AES projektā; tam sekos kredītprocentu pieaugums jau saņemtajiem kredītiem, kas savukārt palielinās elektrības tarifus Latvijas patērētājiem²³;
- Latvijas valsts pašlaik nevar atļauties vairāk nekā 1 miljardu latu lielu investīciju citas valsts ekonomikā;

---

desmitniekā. Elektroenerģijas tirgu atvēršana Baltijas valstīs saistās ar nekavējošu cenu lēcieni brīvajā tirgū: Latvijā 2008. g. par 50%, Lietuvā 2010. g. par 90%, Igaunijai 2013. g. tiek prognozēti 40%. „Nord Pool” darbība Lietuvā 2012. g. iesākās ar 30% cenu pieaugumu pirmajā dienā. Vairāk sk., piem., The Impact of Liberalization of Natural Gas Markets in the UNECE region – Efficiency and Security. <http://www.unece.org/energy.html> (*United Nations Economic Commission for Europe* mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

²¹ 2010. g. un 2011. g. elektroenerģijas imports Latvijā pārsniedza 50% no patēriņa.

²² Starptautiskās enerģētikas aģentūras cenu prognoze jaunām AES ir 65 EUR/MWh (Avots: World Energy Outlook 2011), Lietuvas speciālisti prognozē Visaginas AES vēl augstāku cenu – virs 80 EUR/MWh. Biržas cenas pašlaik vidēji ir robežās 47–50 EUR/MWh.

²³ Sk., piem., Draud samazināt kredītreitingu. *Dienas bizness*, 2012. g. 16. maijs.

- Visaginas AES elektrība būs imports Latvijai, nesamazinot mūsu energoatkarību;
- Lietuva ir izvēlējusies reaktoru ar vienkontūra verdošā ūdens slāņa tehnoloģiju, kādus šodien pasaulē vairāk neizmanto jaunajās stacijās zemākā drošības līmeņa dēļ²⁴;
- biržā zūd atšķirība starp elektrības izcelsmes valstīm, politiskie uzstādījumi zaudē spēku.

Taču, atkarībā no reālās ekonomiskās situācijas 2020.–2022. gadā, ir jāgatavo stratēģija un risinājumi/projekti laikam pēc 2030. gada.

Primārie resursi, ekonomikas un klimata politikas iespaids

Visas prognozes rāda, ka energoresursu cenas pasaulē ilgtermiņā turpinās pieaugt. **Lai panāktu zemākos enerģijas tarifus gala patērētājiem, Latvijas primārajās interesēs neapšaubāmi ir izveidot lētāko energoresursu kopu.** Papildus jāņem vērā, ka iedzīvotāji ar zemiem ienākumiem 2010. gadā lietojuši elektrību par 23% mazāk nekā valstī vidēji, bet par to samaksājuši ievērojami lielāku daļu sava mājsaimniecības budžeta. Tas iespaido viņu dzīves kvalitāti un arī rada sociālo spriedzi sabiedrībā. **Latvijas interesēs ir izveidot atbalsta sistēmu elektroenerģijas apgādē trūcīgajiem iedzīvotājiem, īstenojot universālā pakalpojuma principus²⁵.** Līdzīga situācija ir arī siltuma un dabasgāzes patēriņā, taču gāzes rēķini ir mazāki un to lieto tikai aptuveni 40% mājsaimniecību, bet siltuma ģenerēšanā ir ļoti plašs iekārtu, kurināmā un piegāžu spektrs, tādēļ to praktiski jāturpina risināt mājokļu pabalsta ietvaros.

Politiski vienmēr tiek akcentēts energoneatkarības jautājums. Šajā ziņā Latvijas indikatori ir ļoti līdzīgi ES²⁶, arī mums pie saprātīgām izmaksām neizdosies orientēties uz pilnīgu norobežotību un naturālo saimniecību, līdz ar to šis jautājums ir cieši saistīts ar veidojamo ES vienoto energotirgu. Eksportējošo valstu iesaiste ES enerģētikas politikas izstrādē un Paneiropas infrastruktūras attīstība ir tieši virzīta uz enerģijas pietiekamības un energopiegāžu drošuma nostiprināšanu, skaidri apzinoties, ka ES savu resursu nepietiks.

Mūsu primāro resursu struktūru un patēriņu iespaidos tas, kurš no dekarbonizācijas scenārijiem (tātad primāro energoresursu patēriņa struktūra)²⁷ tiks akceptēts ES līmenī un cik

²⁴ Sk., piem., World Nuclear Association Database. <http://world-nuclear.org/>. (*World Nuclear Association* mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

²⁵ Sk., piem., M. Bartl. The Affordability of Energy Supply. *Journal of Consumer Policy*. 2010, Vol. 33, No. 3, pp. 225–245.

²⁶ 2010. g. ES importēja 52,7% no primārajiem resursiem. Latvijas energoatkarība 2010. g. būtiski samazinājās līdz 41,6% tradicionālo 55–60% vietā. Savukārt Lietuvai tā pieauga līdz 81%.

²⁷ Piedāvātie scenāriji nozīmē izšķiršanos starp tālāk pastiprinātu uzsvāru uz atjaunojamajiem resursiem (līdz vismaz 60% no GEP), tehnoloģiski neitrālu pieeju (dekarbonizāciju panākot ar augstām CO₂ cenām), pastiprinātiem oglekļa savākšanas un noglabāšanas pasākumiem (t. sk. dabasgāzei) vai kodolenerģijas daļas pieaugumu.

liela kustības brīvība tiks atļauta dalībvalstīm; pašlaik ir lielas pretrunas starp lielo dalībvalstu (Francijas, Lielbritānijas, Polijas, Vācijas) pozīcijām.

Kaut arī dabasgāzi (tā tiek iekļauta *low-carbon* resursos) mums pilnībā piegādā *Gazprom*, pateicoties Inčukalna krātuvei, mūsu piegādes drošums tiek vērtēts daudz augstāk par kritisko²⁸. Noslēgtais ilgtermiņa gāzes piegādes līgums ir drošuma un stabilitātes pamatā, vienlaikus tas radīs dažas problēmas tirgus pilnai atvēršanai.

Vienīgā piegādātāja dublēšanai neko reālu nedos gāzes tīklu starpsavienojumi ar Somijas vai Polijas tīkliem, jo šajās maģistrālēs ir paredzams tikai virtuālais reverss, kas prasa attiecīgus šo valstu operatoru līgumu nosacījumus ar *Gazprom*. **Reālai jaunās gāzes iegūšanai Latvijas interesēs ir būvēt sašķidrinātās gāzes terminālu, turklāt neizmantojot ES fondu finansējumu**, lai izvairītos no obligātās izmantošanas nosacījuma²⁹.

Klimata politikas īstenošanā Latvijas sasniegumi jau ir teicami – mazākā siltumnīcas gāzu emisija uz vienu iedzīvotāju, augsta emisiju mazināšanas dinamika, liela atjaunojamās enerģijas daļa gala patēriņā, piedevām lielā mežu platība intensīvi no atmosfēras uzņem emitēto oglekļa dioksīdu (2. tab.). Energoscenāriju modelēšana parāda, ka, saprātīgi izmantojot atjaunojamās resursus, uzstādīto 40% sasniegšana enerģijas izmaksas praktiski nepalielinās. **Latvijas interesēs ir optimāli izmantot savus (tātad atjaunojamās) resursus, minimizējot gala enerģijas cenu**, kurai jāveicina ekonomikas konkurētspēja un jābūt pieņemamai (angļu val. – *affordable*) iedzīvotājiem. Lielāks atjaunojamo resursu īpatsvars izmaksas ievērojami palielina, tāpēc **Latvijas interesēs ir nepaaugstināt atjaunojamo resursu īpatsvaru gala patēriņā virs 40%**.

Valsts energobilancē papildus jāņem vērā tehnoloģiju attīstība un ražošana pašu valstī. Tāpēc **Latvijas interesēs ir atbalstīt pētniecību un tehnoloģiju attīstību enerģētikā**, īpaši atjaunojamo resursu tehnoloģijās un energoefektivitātē.

Izmantot enerģētisko koksnī elektrības ražošanai koģenerācijas režīmā nav ekonomiski pamatoti – elektriskā efektivitāte ir zema, investīcijas lielas un saražotās elektrības cena augsta visiem valsts patērētājiem.³⁰ **Mūsu interesēs ir koksnī ekonomiski pamatoti**

---

²⁸ Regulation concerning measures to safeguard security of gas supply; impact assessment. Commission staff working document. SEC(2009)979.

²⁹ ES līdzfinansējums ir saistīts ar obligātu 25% patēriņa importu caur termināli. Termināla izmaksas dabasgāzes lietotājiem 20 gadu laikā nepārsniegs 15–20 Ls/1000m³, taču „Gazprom” jau ir devis signālus par piegāžu nosacījumu un cenu izmaiņām pēc termināla uzbūves, ja nemazināsies patēriņš.

³⁰ Lai saglabātu konkurētspējīgas siltuma cenas, subsīdijas ražotajai elektrībai ir ļoti lielas. Par biomasas un biogāzes koģenerācijā saražoto elektrību ražotājam maksā līdz četrkārtīgai vidējai biržas cenai, bet vēja elektrostacijas enerģijas cena sasniedz trīskārtīgu cenu. Visas izmaksas, protams, tiek iekļautas gala tarifos (obligātā iepirkuma komponente). Avots: Ministru kabineta noteikumi Nr. 221 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā” (spēkā no 18.03.2009.).

izmantot centralizētā un vietējā siltuma ražošanai, tai skaitā maksimālo slodžu katlos gāzes koģenerācijas stacijās (turklāt attiecīgās tehnoloģijas ražo Latvijā).³¹

2. tabula

Ar klimata politiku saistītie indikatori

	<i>gads</i>	<i>ES27</i>	<i>Latvija</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Igaunija</i>
siltumnīcefekta gāzu emisija <i>per capita</i> , CO ₂ tonnas	2010	9,42	5,37	6,25	15,31
siltumnīcefekta gāzu emisija pret Kioto protokola atskaites gadu, %	2010	85%	45%	42%	50%
mežu platība <i>per capita</i> , ha	2010	0,35	1,54	0,67	1,75
atjaunojamās enerģijas daļa gala patēriņā, %	2010	12,5	32,6	19,7	24,3
atjaunojamās enerģijas daļa gala patēriņā, uzstādītais mērķis, %	2020	20	40	23	25

Enerģētiskās koksnes efektīva izmantošana siltuma ražošanā kopā ar hidroresursiem elektroenerģijas ražošanā (10 PJ) un ES līmenī noteikto biodegvielas daļu (10%) transporta segmentā (6 PJ) ar lielu rezervi nodrošinās uzstādīto klimata politikas mērķu sasniegšanu. Nebūs nepieciešama pārmērīga mežu izciršana un/vai mežu resursu izmantošana enerģētikā tā vietā, lai ražotu produktus ar lielāku pievienoto vērtību. Līdz ar to **Latvijas interesēs un iespējās ir vērtēt pārējo atjaunojamo resursu (biogāze, vēja un saules enerģija) izmantošanas atbalstu tikai no ekonomiskās efektivitātes aspekta.**

Biogāzes koģenerācijas stacijās papildus subsīdijām investīcijās pašlaik 1 MW jaudas uzturēšanai izmanto vismaz 500 ha labas aramzemes, saņemot par to lauksaimniecības subsīdijas, bet atņemot arvien vairāk platību pārtikas ražošanai. Šo praksi turpinot, sekas kļūs neprognozējamas, īpaši ņemot vērā ārvalstu investoru aktivitātes, kā arī cenu augšanas tendences globālajos pārtikas tirgos. **Latvijas interesēs nav atbalstīt ļoti dārgo un neefektīvo zemās kvalitātes biogāzes koģenerāciju.** Biogāzes ražošanai jāizmanto tikai atkritumi, kūsmēsli utml.; saražotā gāze jāizmanto siltuma ražošanai vai pēc attīrīšanas jāievada gāzes sadales tīklā.

³¹ Ikgadējais enerģētiskās koksnes potenciāls Latvijā tiek vērtēts ap 70PJ, 2010. g. GEP ietilpa 44 PJ koksnes. Pāreja no dabasgāzes uz koksnī visa veida centralizētajos siltuma katlos prasītu ap 18 PJ, tikpat patērēs jau akceptētie koģenerācijas projekti. Šajā ziņā labs piemērs ir Salaspils siltums, kurš š. g. jūlijā uzsāka 7 MW šķeldas katlumājas būvi.

Jāpārskata dāsnais (salīdzinājumā ar citām valstīm) atbalsts vēja un saules elektrostacijām, jāņem vērā arvien pieaugošie balansēšanas jaudu uzturēšanas izdevumi. **Latvijas interesēs ir saistīt *off-shore* vēja parku izveidi ar vienota pārvades tīkla izveidi Baltijas jūrā un enerģijas uzglabāšanas sistēmu**, līdzīgi, kā pašlaik to veido Ziemeļjūrā³², tādā veidā radikāli samazinot ar balansēšanu saistītās problēmas³³.

Pašlaik reālais saules paneļu investīciju atmaksāšanās laiks pārsniedz to fiziskās novecošanās laiku pat pie šodienas ārkārtīgi lielās obligātās iepirkuma cenas³⁴. Tāpēc **pašreizējā tehnoloģiju attīstības līmenī mūsu interesēs nav atbalstīt saules enerģijas izmantošanu**. Tā kā šis ir izteikti individuāls ražošanas veids, jāpāriet uz neto norēķinu principu.

Secinājumi

Latvijas mērķis un iespēja ir īstenot ekonomiski, politiski un sociāli sabalansētu enerģētikas politiku. Ievērojot virkni uzstādījumu Latvijas interesēs, mēs būsīm to izdarījuši atbilstoši ES kopējam mērķim: nodrošināt nepārtrauktu enerģijas produktu un pakalpojumu fizisku pieejamību tirgū par cenu, kas ir pieņemama visiem lietotājiem (rūpnieciskajiem un mājsaimniecībām), vienlaikus dodot ieguldījumu sociālajā un klimata programmās.

---

³² Sk.: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/tent_e/coordinators_en.htm. (Eiropas Komisijas mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

³³ Vācijā vairākas gāzes elektrostacijas ekonomiski vairāk nav mērķtiecīgi darbināt, taču balansēšanas dēļ tās ir jāuztur. „Zaļās” elektrības subsīdijas jau šodien ir 14% Vācijas iedzīvotāju tarifā. Piedevām tiek ziņots arī par regulāriem mazajiem pārtraukumiem elektroapgādē. Sk., piem., <http://www.greentechmedia.com/articles/read/guest-post-germany-faces-a-growing-risk-of-disastrous-power-blackouts/> („Greentechmedia” mājaslapa; aplūkota 03.09.2012.).

³⁴ Ministru kabineta noteikumi Nr. 262 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību” (spēkā no 01.04.2010.) nosaka saules enerģijas obligātā iepirkuma cenu 300 Ls/MWh; salīdzinājumam: Igaunijā noteiktais tarifs – 36 Ls/MWh.